

ПРИПРЕМА ЗА ЧАС

О причи и причању у „Проклеtoj Авлији“ Ива Андрића

Час припремила и реализовала Бранијета Концуловић

Подаци о часу:

Час је намењен извођењу у средњим стручним школама (у којима је ниво предзнања и степен заинтересованости за литературу релативно низак), као вид интелектуалне провокације ученика и подстицаја да прихвате улогу активног читаоца, уместо да пасивно извршавају своје ђачке обавезе. (Наставна тема заступљена је у редовном школском програму за четврти разред.)

У реализацији наставне јединице коришћена је пауер поинт (Power Point) презентација у коју су уграђени аудио и видео материјали. У припреми наставних материјала учествовали су и ученици (у ППТ уграђени су ликовни радови ученика из претходних генерација). Ученицима са изразитим смислом за сликање и цртање, који су мање склони вербалном изражавању, дата је могућност да током часа, инспирисани интерпретацијама својих другова, цртају крокије књижевних јунака. Мотивација ученика за рад постигнута је и специфичним драмским задатком (ученици су осмислили и гласовно интерпретирали кратке драмске скице на почетку првог и на крају другог часа).

Обрада наставне јединице траје два школска часа.

Циљеви часа:

1. Циљ наставника био је да ученике уведе у поетику Андрићевог стваралаштва, али и да их истовремено упуђује у њима нову, поетику читања. Читање објашњавамо као континуирани и интегрални процес у којем све што смо некада прочитали представља део нечега што тек треба да прочитамо. Тако, различите текстове (у овом случају текстове истог писца који су ученицима познати из градива, па се могу лакше усредсредити на прожимање садржаја у њима) доводимо у позицију да се „зајамно читају и читавају једни у друге”. На овај начин ученици је упознају са појмом интертекстуалности. Увиђају да се читање једне књиге не завршава када стигнемо до њене последње странице. Како је са књигама, тако је и са људима: од првог слова, до краја живота свако од нас читава разна штива и искуства у јединствену књигу своје личности.

2. Назив наставне јединице указује на значај приче и приповедања у делу Ива Андрића, али наш циљ је и увиђање значаја приче у људском животу и у колективном памћењу; увиђање значаја историјског памћења и предања за развој цивилизације.

3. На примерима јунака „Проклете авлије“, ученици ће уочавати трагичност и трајност сукоба међу људима и увиђати какав је положај духовно префињених људи у свету уређеном на принципима моћи и насиља.

4. Из претходних циљева проистиче и оспособљавање ученика за самостално читање, разумевање и тумачење уметничких текстова и откривање универзалних порука у њима.

Методe и облици рада:

Обрада књижевног дела поређењем (и смисаоним допуњавањем) са другим познатим текстовима, разговор, извештавање, монолог, драмска интерпретација, ликовно изражавање.

Литература :

Петар Џацић: *Критичари о Андрићу*, Нолит, Београд, 1962..

Петар Џацић: *Критике и огледи*, Српска књижевна задруга, Београд, 1973.

Милица Николић: Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.

Уводни део првог часа:

1. Час започињемо кратким разговором о стваралаштву Ива Андрића и значају његовог дела.

Иво Андрић (1892 — 1975)

Песник, приповедач, романописац и есејиста.

Од 1921. до 1941. године радио у дипломатској служби у Риму, Бриселу, Женеви, Букурешту, Грацу, Паризу, Мадриду и Берлину.

Од 1941. живи повучено у Београду и пише.

Добитник је Нобелове награде за књижевност 1961. године.

Прву песму објавио је 1911. године у Босанској вили.

Због политичке привржености идејама Младе Босне искусио ужас заточеништва.

Готово цео стваралачки опус посветио Босни и њеним житељима.

Његове стваралачке преокупације су историја, људске судбине, уметност и мостови.

(слајд 2 у ППТ презентацији)

Најважнија дела: *Ех Понто* (1918), *Немири* (1920), *Приповетке: Пут Алије Ђерзелеза* (1920), *Приповетке И-ИИИ* (1924, 1931, 1936), *Нове приповетке* (1948), *Прича о везировом слону* (1948), *Лица* (1960), *Жена на камену* (1962), *Кућа на осами* (1976). *Романи: На Дрини ћуприја* (1945), *Травничка хроника* (1945), *Госпођица* (1945), *Проклето авлија* (1954), *Омер-паша Латас* (1976). *Медитативна проза: Знакови поред пута* (1976), *Свеске* (1981).

(слајд 3 у ППТ презентацији)

Главни део часа:

2. Мотивација: Наставник позива ученике на потпуну тишину. Започиње откуцавање часовника (аудио запис уграђен у пауер поинт презентацију) које ће трајати до краја часа. У циљу постављања визуелног „рама приче“ описујемо пејзаж с почетка Андрићеве приповести. На видео биму пројектујемо слику призора, описаног на почетку приповедања, који се види кроз прозор манастирске ћелије.

(слајд 4 у ППТ презентацији)

Рад Крстине Шулкић

Затим, кратком драмском интерпретацијом двају ученика стварамо атмосферу с почетка романа:

Тишина и сатови. Два ученика (фра-Мијо и фра-Растислав) у углу учионице, као за себе, „набрајају и пописују алат“:

Фра-Мијо: Једна клијешта, велика, крешевска. Једна. Пишеш?

Фра-Растислав: Пишем.

Фра-Мијо: Шрафцигер, мали, сајцијски – један.

Фра-Растислав: Један. (*Младић хуче у руке због хладноће.*)

Фра-Мијо: Шта је Распиславе, да не би ватре? Дрва да трошиш? Исти си ко онај твој покојник.

Никад није штедио. Једна клијешта – француска. Пишеш?

Фра-Растислав: Пишем...

Видео запис (слајд 5 у ППТ презентацији)

3. Објашњавамо знаковну повезаност двеју представа са почетка приповести и њихову функцију у роману : **визуелни** (пејзаж који ће се поступно преображавати) и **аудитивни** доживљај (континуирано куцање часовника и монотони, рутински разговор два брата).

-Шта значи то што напољу пада снег, а из фра-Петрове ћелије се чују сатови и жагор дојучерашње сабраће, док започиње и траје прича коју је он другима оставио у наслеђе?

-Уочавамо време приповедања, време фиктивне стварности (које се разликује од нашег реалног времена у којем читамо приповест или говоримо о њој). У том времену, неименовани приповедач (или писац) преноси приче које је чуо од фра-Патра.

-Примећујемо и да време фра-Петровог приповедања отвара нови временски круг (време с почетка 20. века) и упоредо нас уводи у други простор, далеко од манастирске ћелије у Босни (простор Цариграда и једног затвора у њему).

-Уочавамо да и унутар тог „фра-Петровог времена“ постоје други временски слојеви, а они до нас стижу захваљујући његовом приповедању.

(Ученике упознајем са фра-Петровом улогом приповедача у другим Андрићевим делима: „Шала у Самсарином хану“, „У воденици“, „Труп“, „Чаша“. Писац му је доделио улогу древног или митског приповедача.)

4. Позивамо се на текст „О причи и причању“ да бисмо увидели значај **приче**, како у контексту дела о којем говоримо, тако и ван њега. (слајд 6 у ППТ презентацији)

- Причањем се ствара илузија живота и трајања, заборавља на пролазност и одлаже смрт;

- оно помаже човеку да се нађе и снађе;

- осветљава тамне путеве и странпутице и казује нам оно што не знамо или нисмо у стању да схватимо;

- приповедач можда и сам себи прича причу, као дете које пева у мраку да завара страх;

- причање нам помаже да пронађемо свој идентитет и изоштримо своје способности у процени добрих и лоших одлука;

- у причама је права историја човечанства и смисао историје, било да говоримо о прошлости, садашњости или будућности.

5. У сећање призивамо још један ученицима познат текст - “Ex Ponto”. Свој доживљају романа прикључујемо Андрићево лично искуство заточеништва, чиме писац престаје да буде само писац, личност богате имагинације, и постаје један од “сведока” из „проклете авлије“. (Мотиве из прозе “Ex

Ponto” и исказе из Андрићевог говора на додели Нобелове награде “учитаваћемо” током часа у “Проклету авлију”.)

6. Усредсређујемо се на фра-Петрову приповест.

Описујемо Проклету авлију: њен изглед, звуке, мирисе, дамаре, небо над њом (једини чисти и светли простор чију симболику одгонетамо), њене становнике, њен дневни и ноћни живот.

7. Говоримо о ликовима :

-Централну фигуру у Авлији представља Латифага. Описујемо његов изглед, успостављамо везу између његовог понашања и надимка Карађоз. Говоримо о његовој предисторији и преображају из преступника у чувара државних интереса.

*(Гоњен својим кривицама, упознавши од свих нагона најбоље нагон човека да греши, он развија и на друге примењује своју личну филозофију, уклапајући је у архетипски образац кривице и испаштања: Нема правих, сви су криви, ако су људи. Он је симбол чувара реда и закона, продужена рука власти, невидљива сенка султана и гарант његове сигурности. **Он није приповедач јер не припада свету духовности.**)*

Ученици који су добили задатак да своје импресије изражавају цртајући излажу на табли своје цртеже - Карађоза. (слајд 7 у ППТ презентацији)

-Међу бројним затвореницима запажамо брбљивог Заима и опрезног и у све упућеног Хаима . Говоримо о њиховим карактерима и опсесијама, о тематици њихових причања и приповедања. (слајд 8 и 9 у ППТ презентацији)

-Посебну пажњу посвећујемо Ђамилу, његовом изгледу, држању, гласу, причи о њему, коју је фра-Петру испричао Хаим, и његовој опседнутости причом о Џем султану.

-Један ученик преноси нам причу о Џем султану.

-Стварамо визуелне и психолошке портрете средишних личности романа , Ђамила и Џем султана и образлажемо њихово духовно двојништво. Поредимо њихов и пишчев доживљај света (позивајући се на „Ех Ponto“).

-Пројектујемо на видео биму Ђамилов портрет, по замисли једне ученице, (слајд 10 у ППТ презентацији), а цртеже настале на часу излажемо на табли.

8. Објашњавамо да је заточеништво оваквих људи потребно таквој власти, чији су експоненти - валија који мрзи књиге и Карађоз који мрзи људе.

Откад је света и века постојала сила која је спутавала разум и слободу духа, а њен слепи инструмент увек су били они „штетни и по друштво и појединца опасни људи који због своје ограничености неограничено верују у своју памет, проицљивост и тачност свог суда и закључка”. (слајд 11 у ППТ презентацији)

-Тумачимо Андрићеве речи:

“Постоје два света, између којих нема и не може бити ни правог додира ни могућности споразума, два страшна света осуђена на вечити рат у хиљаду облика...”

(слајд 12 у ППТ презентацији)

Крај првог часа

11. Уочавамо да роман има прстенасту структуру, грађену на принципу концентричних кругова.

Сваки круг приповедања представља један временски слој. Наш „времеплов” помоћу којег смо путовали кроз времена и просторе је управо **приповедање** (или *причање*). Помоћу приче стигли смо из свог простора и актуелног времена све до Цариграда и 15. века, па и даље, до библијског времена (ако узмемо у обзир Андрићево објашњење да је ово „ништа друго до древна прича о браћи крвницима“, алудирајући на Каина и Авеља, прве Адамове синове). (слајд 16 у ППТ презентацији)

12. Стигли смо до краја фра-Петровог тамновања у Цариграду.

Објашњавамо функцију фра-Петрових импресија пред раскошном сликом царске престонице којом завршава приповедање. У срцу те раскошне и блиставе лепоте, невидљива, пулсира својим аутономним животом једна скоро нестварна насеобина - Проклета авлија. Покушавамо да одговоримо на питање: Шта је стварност, а шта привид од та два света? Једну за другом приказујемо две слике, два лица истог света:

Слика Цариграда (слајд 17 у ППТ презентацији)

Слика затвора (слајд 18 у ППТ презентацији)

13. Изводимо закључке о значењима мотива „авлија” и истинама које човек открива у њој:

То је метафора која означава сва ограничења људских слобода, потреба, жеља. Авлија може бити сваки тоталитарни режим, свет кафкијанских, бирократских институција, свет испуњен предрасудама и поделама, трагични сукоб међу људима, мрачни простор у човеку, па и живот сам.

У ”Проклетој авлији” препознајемо мотиве са којима смо се сретали и у лирско-медитативној прози “Ех Ponto”: **тамница, самоћа, страх, кривица, проблем идентитета, ћутање, жена као тајна са безброј лица, бекство из живота испуњеног болом у књиге...**

Закључујемо да су то мотиви којима се Андрић непрестано враћа у својим делима.

(слајд 13 у ППТ презентацији)

На видео биму пројектујемо одговоре на питање шта смо научили читајући „Проклету авлију“.

(слајд 14 у ППТ презентацији)

Шта смо научили читајући „Проклету авлију“?:

- Авлија је метафора са више значења, а једно од њих је и сам живот.

- Човек је, мада је слободно биће, око себе створио “проклету авлију” у којој су у сталном сукобу два његова својства, два лица истог бића уплашена једно од другог.

- Људи стварају институције како би себи олакшали живот и претварају их у апаратуру која им живот угрожава.

- Страх је веома чест покретач у успостављању односа међу људима (једне нагони да нападају, друге да се бране, а треће да се окупљају и својом причом га разгоне).

- Идентитет је суштинско питање за сваког човека.

- Човек тражи истину о себи понављајући вечито исте грешке.

- У времену које куца неким својим, човеку недокучивим ритмом понавља се вечита прича о браћи-супарницима; о једнима који свет мењају рушећи га (верујући да га тиме прилагођавају себи) и другима који би да га истински упознају.

- У људској историји је све релативно; она се мења само споља; истина о човечанству коју она бележи подједнако је веродостојна као и приче које људи причају једни другима.

Закључни део часа:

14. Поново молим ученике за један минут тишине. Чујемо **сат**, на који смо причајући заборавили, а чији звук непрекидно прати слајдове у пауер поинт презентацији. Два “фратра”, на знак наставника, настављају „**попис фра-Петрове заоставштине**” по свом сценарију.

Тишина. Чују се сатови. Фратри (као да нису ни прекидали свој посао) настављају попис.

Фра-Мијо: Цвикцанге – једне, швапске.

Фра-Растислав: Швапске.

Фра-Мијо: Гедоре, мале, нове – четири.

Фра-Растислав: Четири.

Фра-Мијо: Чекић, кујунџијски, стари. Пишеш?

Фра-Растислав: Пишем.

Тишина, чују се сатови. Видео запис (слајд19 у ППТ презентацији)

Присећамо се слике крајолика који се види да прозора фра-Петрове ћелије на почетку приповедања и питамо се шта се у међувремену променило док је приповест трајала. **Све је прекрио снег.** Равнодушна белина покрила је трагове погребана. Причу употпуњујемо сликарским приказом једне ученице на видео биму.

(слајд 20 у ППТ презентацији)

Указујем ученицима на три важна уметничка знака:

-Звук часовника - симболизује време које протиче мимо нас; **разговор два фратра** заокупљена баналним задатком опомиње нас да живот тече својим током и после нас; **снег** нам сведочи о забраву који прети да прекрије траг о нашем постојању, као што снег прекрива фра-Петров гроб.

Рад Крстине Шулкић

Шта нам све то говори?

Време и простор су глуви и слепи, а наш живот у њима ограничен. Једино људски дух не признаје границе које су нам постављене. Зато је и створио причу којом се може трајати неограничено, кроз времена и просторе.

Андрић је својим мајсторским приповедањем затворио круг. На крају приповести налазимо се на истом месту, у истом времену из којег смо започели разговор, али обogaћени искуством узбудљивог путовања кроз различита времена и просторе.

То магијско својство приче је, у свом властитом заточеништву, пронашао и Андрић, као спас (пишући Ex Ponto).

15. Ученици вреднују свој допринос реализацији часа попуњавајући евалуациони листић:

Листић за вредновање часа:	Наведи шта ти се допало на часу и објасни зашто.	Навиди шта ти се није допало на часу и дај предлог како би то променио/ла.
О причи и причању у Андрићевом роману „Проклета авлија“.		

Изводимо општи закључак да се читање једне књиге не завршава њеном последњом страницом, па ученици добијају упутства за припрему следеће наставне јединице коришћењем искустава стечених на овом часу.

16. Планирање даљих активности

*Следећа наставна јединица је: **Симболичко и универзално значење „Проклете авлије”**.

Ученицима дајем инструкције како да сазнања која су стекли на овом часу прошире и уопштавањем донесу закључке о бројним видовима и узроцима трајног постојања “проклете авлије” у људском друштву:

-Ко су прогонитељи, а ко прогоњени?

-Истражите древну причу о два брата коју Андрић помиње. (Легенда о Каину и Авељу.)

-Да ли се и јунаци које си упознао читајући друга дела, обухваћена школском лектиром, осећају као заточеници „проклете авлије”? Има ли нешто заједничко међу јунацима романа „Дервиш и смрт”, „Злочин и казна”, „Странац” и драме „Чекајући Годоа”?

-Како се они сналазе и бране у животу који их спутава?

Очекујем да ће размишљати на начин приближан следећем:

Хамлет се скрива у лудилу, Ахмед Нурудин тумара кроз институције вере и закона, Раскољников се побунио и прекорачио границу, Мерсо бежи у отуђеност и равнодушност, Владимир и Естрагон су се утопили у ништавилу, а Ћамил бежи у свет књига, у туђ живот, идентификујући се са својим “братом у патњи и болу”. И људи који су међусобно потпуно различити, или временски и просторно удаљени, могу да пате и страдају на исти начин.